

Wprowadzenie

Globalny kryzys finansowy i gospodarczy wywołany bezpośrednio przez pęknięcie bańki spekulacyjnej na amerykańskim rynku nieruchomości i wynikające z tego załamanie rynku kredytów hipotecznych typu *subprime* jest niewątpliwie jednym z najważniejszych wydarzeń gospodarczych naszych czasów.

Występowanie bliźniaczych kryzysów finansowych (bankowych i walutowych) jest od kilkadziesiąt lat analizowane przez teorię i praktykę gospodarczą, lecz pojawienie się w krótkim okresie kryzysów systemów finansowych i objawów postępującej recesji gospodarczej wydaje się czymś nowym, szczególnie, że zostały one wywołane przez politykę gospodarczą najwyższej rozwiniętego państwa na świecie. Równocześnie przebieg procesów recesyjnych charakteryzuje się znaczną różnorodnością i odmiennością zarówno w układzie przestrzennym, jak i poziomu dojrzałości ekonomicznej poszczególnych regionów czy organizmów gospodarczych. Z tych powodów wydaje się celowa pogłębiona analiza występujących obecnie zjawisk w gospodarce światowej jak też ich konsekwencji (w tym dla procesów integracji, a być może dezintegracji ekonomicznej światowych rynków). Nie należy także zapominać o takich wątkach, jak przyszłość procesów globalizacyjnych, rozwój gospodarki opartej na wiedzy czy zagadnieniach regionalizacji w przekroju przestrzennym.

Równocześnie przebieg procesów recesyjnych charakteryzuje się znaczną różnorodnością i odmiennością zarówno w układzie przestrzennym, jak i poziomu dojrzałości ekonomicznej poszczególnych regionów czy organizmów gospodarczych. Z tych powodów wydaje się celowa pogłębiona analiza występujących obecnie zjawisk w gospodarce światowej, jak też ich konsekwencji (w tym dla procesów integracji, a być może dezintegracji ekonomicznej światowych rynków).

Syntetyczna analiza stanowisk na temat regulacji procesów rynkowych w warunkach postępującej integracji ekonomicznej skłania do wniosku, że w odróżnieniu od teorii unii celnej, jednolitego rynku i unii walutowej nie stworzono

jeszcze dojrzałej i spójnej teorii unii gospodarczej. Trudno bowiem uznać za rozwiniętą teorię rozważania podkreślające konieczność regulacji ponadnarodowej i stopniowej centralizacji instrumentów polityki gospodarczej. Rezygnacja z narodowych uprawnień na rzecz programu międzynarodowego nie może się nie łączyć z narastaniem więzi politycznych, prowadzących, naszym zdaniem, do unii politycznej. Tak więc zagadnienia tego nie można ograniczyć jedynie do analizy związków i zjawisk czysto ekonomicznych, tym bardziej że teoria samej polityki gospodarczej nie rozwija zagadnień koordynacji tej polityki w skali międzynarodowej.

Problematyka ta w różnych układach tematycznych i punktów odniesienia stała się wiodącym wątkiem opracowania trzynastoosobowego zespołu Katedry Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych pod wspólnym tytułem *Natura i różnorodność przebiegu światowego kryzysu gospodarczego*. Struktura pracy została ujęta w trzy grupy zagadnień:

- konsekwencje kryzysu finansowego i ekonomicznego dla Unii Europejskiej (**S. Miklaszewski, P. Stanek, E. Molendowski, A. Pach-Gurgul**),
- reperkusje recesji gospodarczej w stosunku do innych regionów i poszczególnych krajów (**A. Odrobina, J. Gawlik, J. Garlińska-Bielawska, K. Klecha-Tylec**),
- oddziaływanie kryzysu globalnego na gospodarkę polską (**J. Pera, I. Pietrzyk**).

Książkę otwiera rozdział **S. Miklaszewskiego** *Konsekwencje światowego kryzysu ekonomicznego dla rozwoju integracji Unii Europejskiej*, w którym skupiono się na problemach natury i przebiegu kryzysu lat 2007–2009, konsekwencjach kryzysu dla gospodarki Unii Europejskiej, sytuacji gospodarczej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz przemianach w gospodarce polskiej w pięcioletniu 2006–2010. Autor podsumowuje swoje rozważania w sposób następujący: „...Kryzys lat 2007–2009 ujawnił szereg słabości regionalnej integracji gospodarczej w Europie, co winno skłaniać wszystkich uczestników do refleksji w zakresie dorobku i niewątpliwych osiągnięć Unii oraz próby poszukiwania odpowiedzi na wydawałoby się proste pytania, a jednocześnie niezwykle skomplikowanie w dobie globalnych powiązań międzynarodowych:

- czy dotychczasowy dorobek w zakresie teorii integracji gospodarczej może jeszcze stanowić podstawę dla dalszych praktycznych działań w kierunku pogłębiania integracji?
- w jakim stopniu polityczne motywy rozszerzania o nowe kraje członkowskie stoją w sprzeczności z racjami czysto ekonomicznymi?
- na ile determinanty gospodarcze integracji winny dominować w procesie pogłębiania integracji europejskiej?
- czy zróżnicowanie rozwojowe państw członkowskich (w tym regionów narodowych) nie stanowi podstawowej bariery przejścia do unii gospodarczej, a w ogóle, czy tego typu związki są możliwe w sytuacji utrzymywania się tak znaczącego dystansu rozwojowego?

– czy aby nie jest koniecznością naszych czasów, aby równoległe dążyć do integracji politycznej, militarnej, społecznej i ekonomicznej i w jakim stopniu przygotowane są do tego społeczeństwa poszczególnych krajów Unii?”.

P. Stanek w rozdziale *Zmiany w regulacjach rynku finansowego w Unii Europejskiej w konsekwencji światowego kryzysu gospodarczego* zajął się problemami przyczyn kryzysu, mechanizmami przenoszenia roli regulacji w ich ograniczeniu, by w dalszej części przejść do omówienia ram instytucjonalnych współpracy państw Unii w dziedzinie regulacji finansowych. W części końcowej Autor odniósł się do rozwiązań regulacyjnych zastosowanych na poziomie unijnym.

Natomiast **E. Molendowski** w rozdziale zatytułowanym *Globalny kryzys finansowo-gospodarczy – skutki i metody ich łagodzenia w Nowych Krajach Członkowskich (UE–10)* dokonał próby prezentacji wyników analizy najważniejszych elementów sytuacji gospodarczej 10 krajów Europy Środkowo-Wschodniej (które przystąpiły do Unii Europejskiej w 2004 r.) po wybuchu kryzysu finansowo-gospodarczego w 2007 r. Przedstawiono główne tendencje rozwoju w pierwszych latach po akcesji do UE, a następnie kształtowanie się głównych wskaźników aktywności gospodarczej (tempo wzrostu PKB, stopa bezrobocia, stopa inflacji, deficyt budżetowy) w latach 2008–2009. Zaprezentowano też przyjęte w poszczególnych krajach pakiety antykryzysowe i prognozy na lata 2010–2011.

Część pierwszą kończą rozważania **A. Pach-Gurgul** pt. *Kierunki oddziaływania światowego kryzysu gospodarczego na rynek energii elektrycznej Unii Europejskiej*. Autorka stwierdza, że kryzys dotknął w nie mniejszym stopniu niż inne sektory gospodarek także energetykę, a główne pytania badawcze, na które starano się znaleźć odpowiedzi to: w jaki sposób kryzys wpłynął na energetykę Unii, wielkość i strukturę realizowanych inwestycji, na ceny i popyt na energię elektryczną, zaniechanie lub opóźnienie inwestycji w odnawialne źródła energii. Przeprowadzono również analizę i ocenę obrotów handlowych energią elektryczną w okresie kryzysu oraz funkcjonowania giełd energii.

Tematykę odnoszącą się do innych regionów i krajów otwiera rozdział **A. Odrobiny** *Konsekwencje globalnego kryzysu gospodarczego dla bezpośrednich inwestycji zagranicznych w gospodarce światowej*.

Według Autorki współczesny kryzys gospodarczy oceniany jest jako najważniejszy od ponad sześćdziesięciu lat. Dlatego też jego oddziaływanie na gospodarkę światową ujawniło się między innymi w spowolnieniu procesu globalizacji, a więc także w zakresie przepływów kapitału w postaci bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ). W opracowaniu podjęto próbę określenia, w jakim stopniu i z jaką siłą kryzys odcisnął piętno na przepływach BIZ. Analizie poddano BIZ w skali światowej ze szczególnym uwzględnieniem kierunków geograficznych oraz zmian w strukturze BIZ. Rozważania prowadzone są w kon-

tekście teorii odnoszących się do przepływu kapitału, zwłaszcza wobec kwestii wzrostu znaczenia krajów rozwijających się w światowych przepływach BIZ. Uwzględniono ponadto aspekt regionalny z wyeksponowaniem problemu faktycznej koncentracji większości BIZ w stosunkowo wąskiej liczbie krajów.

R. Gawlik w *Analiza wpływu geopolitycznych efektów światowego kryzysu gospodarczego na proces decyzyjny w przedsiębiorstwach międzynarodowych* dowodzi, że światowy kryzys gospodarczy doprowadził do głębokich przemian praktycznie we wszystkich dziedzinach życia gospodarczego. Dotyczy to każdej ze sfer otoczenia biznesowego przedsiębiorstw międzynarodowych zarówno otoczenia operacyjnego, otoczenia kraju przyjmującego, jak i otoczenia globalnego. Prezentowany artykuł przedstawia efekty kilkuletnich badań prowadzonych na grupie małych i średnich przedsiębiorstw międzynarodowych z kapitałem polskim i zagranicznym. Przedstawiono uogólniony syntetyczny model wspierania procesu decyzyjnego przy antycypowaniu zdarzeń ze sfery geopolitycznej zarówno tych o charakterze ilościowym, jak i jakościowym. Metodologia badawcza obejmuje zestaw metod analitycznych, m.in. wywiad bezpośredni, metodę delficką, metodę Pareto-Lorenza oraz analityczny proces hierarchiczny. Innowacyjnym wydaje się zastosowanie ostatniej z wymienionych metod do aplikacji ekonomicznych, szczególnie do transpozycji jakościowych czynników wpływu w ilościowe, co pozwala na usystematyzowanie procesu decyzyjnego w stopniu wystarczającym dla celów analityczno-porównawczych. Jakkolwiek kryterium podstawowym jest jakość i efektywność podejmowanych decyzji, opracowany model pozwala również na analizę odrzuconych alternatyw wraz z szacowaniem kosztów utraconych korzyści. Tym samym wydaje się być przydatnym narzędziem wspierającym proces podejmowania decyzji strategicznych i operacyjnych w przedsiębiorstwach o orientacji międzynarodowej.

J. Garlińska-Bielawska – w kolejnym rozdziale *Regionalna integracja gospodarcza w warunkach zakłóceń w gospodarce światowej (dekoniunktury gospodarczej)*, jako cel badań przyjmuje analizę implikacji obecnego kryzysu gospodarczego dla dalszego rozwoju procesów regionalnej integracji gospodarczej na świecie, przy czym skupiono się na procesach integracji pozaeuropejskiej (północnoamerykańskiej, azjatyckiej i bliskowschodniej). Za priorytetowe przyjęto następujące wątki tematyczne:

- oddziaływanie wzajemne rozwoju gospodarki światowej i rozwoju integracji regionalnej,
- związki procesów globalizacji z załamaniem się koniunktury na międzynarodowych rynkach,
- problemy interakcji między integracją regionalną a globalnymi powiązaniem między państwami,
- roli recesji w procesach pobudzania i osłabiania oraz pogłębiania procesów integracji regionalnej.

Pewnym uzupełnieniem jest rozdział **K. Klechy-Tylec** *Kraje Azji Wschodniej wobec współczesnego światowego kryzysu gospodarczego* – która wskazuje, że współczesny kryzys gospodarczy, rozpoczęty w Stanach Zjednoczonych w drugiej połowie 2007 r., dla państw regionu Azji Wschodniej jest kolejnym załamaniem gospodarczym, którego kraje te doświadczyły od początku lat 90. XX w. Jednak pomimo silnego wpływu wcześniejszych kryzysów azjatyckich na kondycję gospodarczą całego regionu, miały one charakter lokalny. Dotyczyło to zwłaszcza kryzysu gospodarczego w Japonii, który rozpoczął się na przełomie lat 80. i 90. Jego podłożem, podobnie jak w przypadku kryzysu w Stanach Zjednoczonych, było pęknięcie bańki spekulacyjnej na rynku akcji i nieruchomości. Drugim poważnym załamaniem rozwoju gospodarczego w omawianym regionie był azjatycki kryzys finansowy z 1997 r., który rozpoczął się w lipcu w Tajlandii i bardzo szybko rozprzestrzenił się na inne kraje regionu, obejmując również realną sferę ich gospodarek. W tym kontekście globalny zasięg współczesnego kryzysu finansowego spowodował, że jego wpływ na wschodnioazjatyckie, eksportowo zorientowane gospodarki stał się wyjątkowo silny. Celem artykułu jest przedstawienie przyczyn globalnego kryzysu finansowego oraz jego skutków dla gospodarek państw Azji Wschodniej, tj. dziesięciu krajów członkowskich Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) oraz Japonii, Chin i Korei Południowej. W tym celu tekst został podzielony na trzy zasadnicze części. W pierwszej omówiono istotę i przyczyny współczesnego kryzysu. W kolejnej przedstawiono najważniejsze skutki kryzysu dla gospodarek Azji Wschodniej, przy uwzględnieniu zarówno sfery realnej, jak i finansowej. Trzecia część artykułu została poświęcona inicjatywom podejmowanym przez władze państw omawianego regionu, mające na celu przezwyciężenie stagnacji gospodarczej. Zostały tutaj ujęte zarówno działania podjęte przez banki centralne regionu, jak również inicjatywy rządowe. Dodatkowo zwrócono uwagę na rosnące dążenia największych gospodarek regionu (Japonii i Chin) do wsparcia finansowego państw trzecich, w tym zwłaszcza pogrążonej w kryzysie strefy euro.

Ostatnią część badań stanowią opracowania dotyczące Polski. I tak **J. Pera** w rozdziale *Wpływ światowego kryzysu gospodarczego na rynek walutowy w Polsce* podkreśla, iż pogłębiająca się w ostatnim czasie zmienność warunków gospodarowania w gospodarce światowej i jej kryzysogenność nie pozostaje bez znaczenia na światowy rynek walutowy. Zmienność tę autor opisał, charakteryzując w latach 1989–2011 istotę i zasady funkcjonowania światowego i polskiego systemu walutowego – jego ewolucję i przeobrażenia. Dla „wzmocnienia” tej analizy, została przeprowadzona również analiza i projekcja dla głównych par walut, tj. PLN/EUR, PLN/USD i PLN/CHF.

Determinantami określającymi postawione prognozy są, zdaniem autora: skutki niedawnego globalnego kryzysu, postępujący proces integracji i globali-

zacji światowych rynków finansowych, duża mobilność transgranicznego kapitału, rosnące ryzyko działalności inwestycyjnej, duża zmienność cen na giełdach towarowych i pieniężnych, niedoinwestowanie i niedokapitalizowanie firm, rosnący w gigantycznym tempie deficyt budżetowy w Polsce, postępujące zadłużenie w gospodarce światowej, przedłużający się moment wejścia Polski do strefy euro – co skutkuje cykliczną destabilizacją złotówki i kosztami transakcyjnymi – problem zanikającej roli międzynarodowych instytucji finansowych, a głównie Międzynarodowego Funduszu Walutowego oraz Banku Światowego. Wyżej wymienione determinanty świadczą jednoznacznie, że reforma globalnego systemu monetarnego jest niezbędna, by mógł on osiągnąć w przyszłości – docelowo – długotrwałą równowagę.

Książkę kończy rozdział **I. Pietrzyk** *Implikacje kryzysu światowego dla społeczności terytorialnych* traktujący o wpływie kryzysu na działalność terytorialnych władz publicznych w różnych krajach świata. Podstawę do jego zredagowania stanowiły pierwsze, nieliczne jeszcze ekspertyzy, opracowane na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych przez międzynarodowe organizacje zrzeszające władze terytorialne. Natomiast wykorzystane w opracowaniu ilustracje statystyczne zostały zaczerpnięte z publikacji OECD i banku DEXIA, którego ostatni rocznik (opublikowany w 2010 r.) zawiera informacje dotyczące samorządów terytorialnych w krajach UE z 2008 r. W tej sytuacji autorka mogła jedynie wskazać na pierwsze negatywne zjawiska, które dotknęły władze terytorialne w początkowym okresie kryzysu i omówić przewidywane długofalowe skutki tego zjawiska w odniesieniu do społeczności terytorialnych. W opracowaniu tym wskazano także na towarzyszące kryzysowi reformy terytorialne w niektórych krajach europejskich, zmierzające do racjonalizacji i konsolidacji struktur terytorialnych w celu zwiększenia efektywności ich funkcjonowania i redukcji kosztów administracji. Opracowanie kończy sugestia odnośnie do podjęcia radykalnej reformy terytorialnej w Polsce, uzasadnionej zwiększającymi się trudnościami systemu finansów publicznych w naszym kraju.

*Stanisław Miklaszewski
Joanna Garlińska-Bielawska
Jacek Pera*